

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/2 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/2 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Рахманова Мавлуда Эркин қизи СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ССРГА ХАЛҚЛАРНИ МАЖБУРИЙ КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	9-16
Икромжонов Акмалжон Махмуджонович ФАХРУДДИН ЎЗЖАНДИЙ ЯШАГАН ДАВРДА МОВАРОУННАҲР ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ВАЗИЯТ ВА ИЛМ ФАН РИВОЖИ.....	17-25
Холдоров Зоҳиджон Валижон ўғли ТУРКИСТОН ЛЕГИОНИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ТАРИХИДАН.....	26-34
Хамидова Дилфуза Улуғбек қизи НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС ИЖОДКОРЛАР НИГОҲИДА.....	34-41
Nag'ashboyev Qazbek Bozorboy uli SULTON RAHMONOV – SAYYORANING ENG KUCHLI ODAMI.....	42-49
Махмудов Махмуд Авазович ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ ШАРОИТИДА ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ ТАБАҚАЛАШУВИ.....	50-58
Mamatov Bektosh Tolibjon o'g'li YALANGTO'SH VANODIR VA ASHTARXONIY HUKMDORLAR.....	59-66

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Muminova Elnoraxon Abdukarimovna “YASHIL” IQTISODIYOTGA O'TISHNING HORIJY TAJRIBALARI.....	66-75
Файзуллоев Мирсаид Шухратович СОЛИҚ НАЗОРАТИ ТИЗИМИДА КАМЕРАЛ СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИ ЎТКАЗИШ АМАЛИЁТИ ТАҲЛИЛИ.....	76-85
Кахарова Нилуфар Эркинжоновна ОКР МЕТОДОЛОГИЯСИ ХАҚИДА ТУШУНЧА, МАҚСАДИ, АФЗАЛЛИГИ, ЖАРАЁНДАН КУТИЛАДИГАН НАТИЖАЛАР.....	86-91
Насруллоев Ҳаётжон Хабибуллоевич СОЛИҚ МАЪМУРЧИЛИГИГА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ОРҚАЛИ СОЛИҚ БАЗАСИНИ КЕНГАЙТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....	92-99
Rahmonov Mirvoxid Rajabovich HUDUDNING INVESTISION JOZIBADORLIGI OMILLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	100-107
Насруллоев Ҳикматулло Хабибуллоевич ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЖАДАЛЛАШТИРИШ УЧУН ЗАМОНАВИЙ РАҚАМЛИ ЕЧИМЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	108-115
Тоштемиров Шохруҳ Тошпўлатович ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ КАПИТАЛ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВНИНГ АҲАМИЯТИ.....	116-120

Насимов Равшанжон Азимович МАМЛАКАТИМИЗДА СОЛИҚ ЮКИНИНГ СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИРИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	121-130
Nabieva Nilufar Muratovna MARKETING AUDIT AND ITS IMPACT ON IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF THE COMPANY.....	131-139
Отамуродов Нуриддин Нажмиддинович КИЧИК ВА ЎРТА БИЗНЕС ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ COVID-19 ИНҚИРОЗ ДАВРИДА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚҚА ТОРТИШ МАСАЛАЛАРИ	140-148
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li TO'G'RIDAN – TO'G'RI HORIJY INVESTITISYALARNI JALB QILISHDA MAMLAKAT XATARLARINI KAMAYTIRISH.....	149-155
Yusupov Farruxbek Farxodovich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ MA'MURCHILIGIDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA XIZMAT KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	156-162
Kunduzova Kumrixon Ibragimovna KICHIK BIZNES KORXONALARIDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISH VA BYUDJETLASHTIRISHNING XUSUSIYATLARI	163-172
Зиёдинова Нилуфар Зариф қизи ИНВЕСТИЦИОН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРНИНГ ЎРНИ	173-179
Насимджанов Юнусжон Зоҳидович МАМЛАКАТИМИЗ ҲУДУДЛАРДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТОВАР ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ ЕР СОЛИҒИ МАЪМУРЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	180-187
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
Ҳакимов Акмалжон Мирзағаниевич ЦИВИЛИЗАЦИЯ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ГНОСЕОЛОГИК МОҲИЯТИ	188-192
Холмирзаев Нодиржон Низомжонович УРБАНИЗАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ВА УНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	193-198
Voboqulov Abror Abdug'ani o'g'li “OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT” TIL MODELINING FALSAFIY Tahlili	199-204
Ялгашев Бунёд Махмудович САМАРҚАНД ВОҲАСИ ЭТНИК ГУРУҲЛАРИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ ВА УЛАРНИНГ ЯШАШ ТАРЗИ	205-213
Safarov Maqsudali ABU BAKR AR-ROZIYNING “TIBBI RUHONIY” (RUH TIBBIYOTI) ASARIDA G‘AZABNI VA INSONNING O‘Z KAMCHILLIKLARINI BARTARAF QILISH HAQIDA MULOHAZALAR	214-219
Сохибова Лола Жонибоевна ШАХС МАДАНИЙ САВИЯСИ – МАДАНИЙ РИВОЖЛАНГАНЛИК ИФОДАСИ	220-224

Адашова Махсума Махмудбоевна
ИМОМ АБУ МАНСУР МОТУРИДИЙ ВА МОТУРИДИЙЛИК ТАЪЛИМОТИ – ДУНЁ
ОЛИМЛАРИ НИГОҲИДА.....225-231

Mukhammediyarova Akhmaral
PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF NOOSPHERIC DEVELOPMENT IN THE
ECOLOGICAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEM.....232-239

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tilovov Ozod, Isoqulova Gulxon
FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA SONLARNING QO‘LLANILISHI VA ULARNING RAMZIY
MA‘NOLARI.....240-245

Surmilova Elena
GENDER STUDIES IN LINGUISTICS AND THEIR APPLICATION IN ENGLISH LANGUAGE
TEACHING246-252

Олимова Дилафрузхон Бахтиёржон қизи
ТИЛШУНОСЛИҚДА БАҲО КАТЕГОРИЯСИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШИ253-257

Djurayev Dilshod Mamadiyarovich, Radjabova Madinabonu Raimovna
XITOIY TILI GRAMMATIKASIDAGI “NATIJA TO‘LIQLOVCHISI (结果补语)”258-262

Azzamov Yusufjon Radjaboy o‘g‘li, Jo‘rayeva Xayriniso Shavkat qizi
EKOJURNALISTIKANING QO‘LLANILISH KATEGORIYALARI263-268

Fillipova Olga Igorevna
CONVERGENCE OF STYLISTIC DEVICES AS A CATEGORY OF REDUNDANCY.....269-278

Ismoilova Dilorom Rustamjon kizi
LEXICAL UNITS OF THE SEMANTIC FIELD “MURDER”279-285

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Ильясов Баходир Ильясович
ELEKTRON DAVLAT XIZMATLARINI KO‘RSATISHNING TASHKILY-HUQUQIY MEKANIZMI VA
UNING RIVOJLANISH YO‘LLARI286-293

Чориева Хуршидабону Хуррам қизи
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛАР ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ
ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ИШТИРОКИ294-299

Хаётов Анвар Хусанович
ХАЛҚАРО ОЛИМПИА ҚЎМИТАСИНИНГ МУХТОР МАҚОМИ ВА ТУРЛИ ҲУҚУҚ
СУБЪЕКТЛАРИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИ300-307

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Журабекова Хабиба Мадаминовна
РЕЧЕВАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ308-315

Tursunova Aziza Xoshimovna WEB TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BILIMNI NAZORAT QILUVCHI DIDAKTIK VOSITALAR YARATISH USULLARI	316-321
Oblanazarov Faxriddin Asadovich FUTBOLCHILARNI TAYYORLASHDA TA'LIM VA MASHG'ULOTNING ASOSIY QONUN- QOIDALARINI AMALGA OSHIRISH	322-329
Isroilova Dildora Muxtarovna, Solijonova Dildora Ulugbekovna IJTIMOIY-SIYOSIY MATNLAR TARJIMASINI O'QITISHDA LINGVOMADANIY OMILLARNING O'RNI	330-335
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li MAKTAB O'QUVCHILARI HUQUQIY TA'LIM – TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH BORASIDA OLIB BORILGAN TAJRIBA SINOV ISHLARI NATIJALARINING PEDAGOGIK TAHLILI	336-342
Jurayev Bobomurod Tojiyevich SHARQDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAYDONGA KELISHI VA RIVOJLANISHI	343-350

09.00.00-Фалсафа фанлари

Boboqulov Abror Abdug'ani o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Ijtimoiy gumanitar fanlar" kafedrasida tayanch doktoranti

E-mail: abrorboboqulov@gmail.com

"OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT" TIL MODELINING FALSAFIY TAHLILI

Annotatsiya. Maqolada bugungi kunda foydalanuvchilari bo'yicha yetakchi o'rinni egallayotgan va inson faoliyatining turli tarmoqlariga kirib kelayotgan "OpenAI" korxonasi "ChatGPT" sun'iy intellekt moduli va uning falsafiy jixatlari tahlil qilinadi. "ChatGPT" ijtimoiy tarmoq dasturi sohalar va foydalanuvchilar qamrovi jixatidan shiddatli tarzda shakllanib bormoqda va bizning oldimizga ushbu tarmoqlarning falsafiy va ijtimoiy ahamiyatini o'rganishni dolzarb qilib qo'yimoqda.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, GPT, model, ong, sinergetika, fizikalizm, empirizm.

Бобокулов Аброр Абдугани угли

Ташкентский государственный экономический университет

Докторант кафедры «Социально-гуманитарные науки»

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ЯЗЫКОВОЙ МОДЕЛИ «OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT»

Аннотация. В статье анализируется модуль искусственного интеллекта «ChatGPT» компании «OpenAI», который на сегодняшний день занимает лидирующие позиции по количеству пользователей и проникает в различные сферы человеческой деятельности, и ее философские аспекты. Программное обеспечение социальной сети «ChatGPT» стремительно развивается по масштабам отраслей и пользователей, что делает актуальным для нас изучение философской и социальной значимости этих сетей.

Ключевые слова: искусственный интеллект, ТШП, модель, сознание, синергетика, физикализм, эмпиризм.

Bobokulov Abror Abdugani ogli

Tashkent State University of Economics

Doctoral student at the "Social Humanities" department

PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF "OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT" LANGUAGE MODEL

Abstract. The article analyzes the "ChatGPT" artificial intelligence module of the "OpenAI" company, which today occupies a leading position in terms of users and penetrates into various fields of human activity, and its philosophical aspects. "ChatGPT" social network software is rapidly developing in terms of the scope of industries and users, and it makes it urgent for us to study the philosophical and social significance of these networks.

Key words: artificial intelligence, GPT, model, consciousness, synergetics, physicalism, empiricism.

DOI: <https://doi.org/10.47390/B1342V3SI2Y2023N25>

Kirish

Chat GPT bu bugungi kundagi eng mashxur sun'iy intellekt tizimi bo'lib, u inson kabi muxokamada qatnashish va berilgan savollarga javob qaytarish xususiyatiga ega bo'lgan dasturiy ta'minot vositasi xisoblanadi. GPT (Generative pre-trained transformer) – Generativ oldingan o'qitilgan transformator(o'giruvchi) insonlarnikiga o'xshash matnni yaratish uchun umumiy matnlar ma'lumotlarining katta korpusida o'qitilgan til modellari oilasidir.

“Ushbu tizim OpenAI tomonidan 2022-yil noyabr oyida ishga tushirilgan chatbot sanaladi. U 2020-yil may oyida uchinchi avlod bashorat qilish tili sifatida taqdim etilgan GPT-3 arxitektura modeliga asoslangan” [1, S.14].

GPT modeli 2023 – yilning boshida eng keng qamrovli va foydalanuvchilari jixatdan yetakchi o'rindagi tarmoq dasturi xisoblanadi. “2023-yil yanvar oyi oxirida ChatGPT'ning oylik faol auditoriyasi 100 million kishiga yetdi, deb yozadi Reuters Shveysariyaning UBS moliyaviy xoldingi tadqiqotiga tayanib. Shu bilan birga, bir kunda foydalanuvchilar soni 13 millionga yaqinni tashkil etdi, bu 2022-yil dekabriga nisbatan qariyb ikki baravar ko'p degani”[2].

Metodlar va o'rganilish darajasi

GPT haqida umumiy ma'lumotga ega bo'lish uchun, uning zamonaviy bo'lgan interfeysidan ya'ni “OpenAI GPT 3” modeli bergan javoblardan foydalanamiz (GPT bergan javoblar ko'k rang bilan ajratilgan): [3]

- GPT nima o'zi? (What is GPT?) [4]

- GPT: GPT generativ oldindan tayyorlangan transformator degan ma'noni anglatadi. Bu sun'iy intellekt til modelining bir turi bo'lib, insonga o'xshash tilni qayta ishlash va yaratish uchun chuqur o'rganishdan foydalanadi.

- GPT o'ylay oladimi?

- GPT: Yo'q, GPT odamlar kabi fikrlay olmaydi. GPT bu ma'lumotlardagi shablonlar va korrelyatsiyalar asosida matn yaratish uchun juda ko'p matnli ma'lumotlarga o'rgatilgan mashinani o'rganish modelidir. Garchi u insonga o'xshab ko'rinishi mumkin bo'lgan izchil va ravon matnni yarata olsa ham, u odamlar kabi onga yoki subyektiv tajribaga ega emas. GPT-insonga o'xshab ko'rinadigan matnni yaratishi mumkin bo'lsa-da, u haqiqatan ham odamlar kabi o'ylay olmaydi, fikr yurita olmaydi yoki subyektiv tajribaga ega bo'lolmaydi. Bu odamlarga turli vazifalarni bajarishda yordam berish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan vositadir, ammo u inson aql-zakovati yoki ijodkorligini o'rnini bosa olmaydi. Xulosa qilib aytganda, GPT odamlar kabi fikrlash tarziga ega emas. Bu ongli fikrlash yoki ma'noni tushunish emas, balki ma'lumotlardagi shablon va korrelyatsiyalar asosida matn yaratish uchun statistik modellardan foydalanadigan mashinani o'rganish modeli.

- GPT odamga qanday foyda keltirishi mumkin?

- GPT: GPT (Generative Pre-treninged Transformer) ning inson uchun foydalari juda ko'p va bu yerda ba'zi misollar keltiriladi:

Kontent yaratish: GPT biznes va tashkilotlar uchun mahsulot tavsiflari, ijtimoiy media postlari va marketing materiallarini yaratish kabi kontent yaratishni avtomatlashtirishga yordam beradi.

Mijozlarga xizmat ko'rsatish: GPT tez-tez beriladigan savollarga javob berish va umumiy muammolarni hal qilish orqali tez va samarali mijozlarga xizmat ko'rsatishni ta'minlaydigan chatbotlar va shaxsiy yordamchilarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

Til tarjimasi: GPT matnni bir tildan boshqa tilga tarjima qilish uchun ishlatilishi mumkin, bu esa korxonalarining dunyoning turli burchaklaridagi mijozlar va hamkorlar bilan muloqot qilishini osonlashtiradi.

Matnni umumlashtirish: GPT tadqiqot maqolalari va yangiliklar maqolalari kabi uzun matnlarni tezda umumlashtirish uchun ishlatilishi mumkin, bu esa mutaxassislariga muhim ma'lumotlarni tezda ajratib olishni osonlashtiradi.

Sog'liqni saqlash: GPT sog'liqni saqlash sohasida bemor ma'lumotlarini tahlil qilish va shifokorlarga kasalliklarni tashxislash va davolashda yordam berish uchun ishlatilishi mumkin.

Ta'lim: GPT talabalar va o'qituvchilarga xulosalar, ma'ruzalar va viktorinalar kabi o'quv materiallarini yaratishda yordam berishi mumkin.

Yuridik: GPT advokatlarga huquqiy hujjatlar va shartnomalarni tahlil qilish, vaqtni tejash va ularning aniqligini oshirishda yordam berish uchun ishlatilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, GPT kontent yaratishni avtomatlashtirish, mijozlarga tez va samarali xizmat ko'rsatish, til tarjimasi, xulosalar chiqarish, sog'liqni saqlash, ta'lim va huquq sohasini ta'minlash orqali turli soha va sohalarga foyda keltirishi mumkin. GPTni amalga oshirish orqali kompaniyalar va jismoniy shaxslar vaqt va resurslarni tejashlari, mahsuldorligi va samaradorligini oshirishlari va mijozlari va mijozlariga yaxshi xizmat ko'rsatishlari mumkin.

- GPT inson uchun zararli bo'lishi mumkin-mi?

- GPT: Har qanday texnologiyada bo'lgani kabi, mas'uliyat bilan foydalanilmasa, GPT odamlar uchun zararli bo'lishi mumkin. GPT bilan bog'liq ba'zi potentsial xavflar:

GPT kuchli tabiiy til yaratish vositasi bo'lsa-da, undan foydalanish bilan bog'liq potentsial xavf va zararlardan mavjud. Ushbu potentsial xavflardan ba'zilari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Tarafsizlik va diskriminatsiya: GPT jamiyatda irqchilik, jinsiy aloqa va qobiliyatsizlik kabi noto'g'ri qarashlarni davom ettirishi va kuchaytirishi mumkin. Bu til modeli katta ma'lumotlar to'plamida o'qitilganligi sababli yuz berishi mumkin, ularda noxolis til va nuqtai nazarlar bo'lishi mumkin.

Dezinformatsiya va manipulyatsiya: GPT soxta yangiliklar, tashviqot va boshqa turdagi noto'g'ri ma'lumotlarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Bu noto'g'ri ma'lumotlarga va jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishga olib kelishi mumkin.

Maxfiylik va xavfsizlik: GPT shaxsiy va maxfiy ma'lumotlarni buzishi mumkin bo'lgan jozibali fishing elektron pochta xabarlarini, spam va boshqa turdagi ijtimoiy muhandislik hujumlarini yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

Axloqiy masalalar. GPT dan foydalanish muhim axloqiy savollarni tug'diradi, masalan, til modeli tomonidan yaratilgan tarkib uchun kim javobgar va GPT dan foydalanishda qanday axloqiy tamoyillarga amal qilish kerak.

Psixologik ta'sir: GPT nafratli nutq yoki haqorat kabi shaxslarga zarar yetkazadigan kontent yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, GPT tabiiy tillarni yaratish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin bo'lsa-da, uni ishlatish bilan bog'liq potentsial xavf va zararlardan xabardor bo'lish va bu xavflarni kamaytirish uchun choralar ko'rish muhimdir.

Tadqiqot natijalari

GPT ning falsafiy jixatlarni tahlil qilib ko'ramiz. GPT tomonidan ko'tarilgan falsafiy savollardan biri tilning tabiati va uning fikrlash bilan aloqasi bilan bog'liq. GPT tabiiy tilni algoritmik tarzda, inson ma'lumotlariga muhtoj bo'lmasdan yaratish mumkinligini ko'rsatadi, bu tilning o'ziga xos insoniy xususiyat ekanligi haqidagi an'anaviy qarashga qarshi turadi.

GPT ongli bo'lmasa-da, uning inson yozuvidan farq qilmaydigan matn yaratish qobiliyati til va ong o'rtasidagi munosabatlar haqida savollar tug'diradi. Ong tildan foydalanish qobiliyatidan kelib chiqadimi yoki til shunchaki ong o'zini ifodalash uchun foydalanadigan vositami?

Ushbu savollar ahamiyati jixatidan yangi bo'lmasada SI tizimlari rivojlanishi bilan o'z dolzarbligini kuchaytirib bormoqda.

Masalan biz sun'iy intellektidagi dasturiy tizimlarni "fikrlash" deb ataydigan bo'lsak va fikrlash yangi konsepsiyalarni yaratish deb xisoblagan taqdirimizda ham ushbu tizimlar o'zidan yangi tizimlar yaratish uchun yetarli xisoblanmaydi. Masalan inson tafakkuri bugungacha AB va CD kabi bilimlarni egalladi va ushbu bilimlarni GPT kabi yangi SI tizimlarda tahlil qilishni boshladi. GPT faqatgina unga berilgan kiritish va kontekst asosida so'zlar va iboralarning yangi birikmalarini sintez qilish va yaratishga qodir. Masalan mavjud AB va CD bilimlarni yangi birikma xoliga keltirishi mumkin, masalan: AC, AD, BC, BD, CA, CB va b. Biroq ushbu kombinatsiyalar har doim xam yangi bilimlarni tashkil qilishga yetarli bo'lmaydi. Ko'rinib turibdiki yangi bilimlarni yaratish mavjud so'z va iboralarni boshqacha usullar bilan birlashtirish bilan chegaralanmaydi balki uni yuqori bosqichga ko'tarish va yangi noma'lumlikka ishora qilish bilan kechadi.

Aynan shu kombinatsion modelda ikki asosiy muammo mavjud, ya'ni birinchisi - fikrlash va yangi bilimlarni tashkil qilishdagi o'z - o'zini tashkil qilish jarayoni bo'lib unda tizim elementlarining umumiy xususiyati summasi xuddi shu elementlarning birgalikdagi yig'indisidan kattaroq. "Sinergik tizimlarda butun uning qismlari yig'indisidan kattaroqdir"[5,S.8]. Ikkinchi muammo shundan iboratki GPT tizimlarida yangi bilimlarni yoki natijalarni olishdagi mavhumlik konseptualizatsiya qilinmaydi(noma'lumlik dasturlanmaydi), qisqa qilib aytganda mavxumlikni dasturlash mumkin emas. Yana shuni aytib o'tish joizki inson tafakkuri kabi tabiiy ochiq tizimlarda chiqish ma'lumotlari kirish ma'lumotlaridan ortishi mumkin bu tabiiy xolat, algoritmik protseduralarda esa ma'lumotlar simmetriyasi qat'iy proporsiyalangan biri ikkinchisidan ortiq bo'lishi mumkin emas. Shunga ko'ra yangilik ikki xil bo'lishi mumkin: 1) so'z va iboralarning yangi birikma va kombinatsiyalari; 2) ushbu kombinatsiya va birikmalardan tashkil topmagan chinakam yangi tushuncha. Yuqorida berilgan savolga xulosa qilib shuni aytish mumkinki ong tildan foydalanish qobiliyatidan mavhumlikni konseptuallashtirish uchun foydalanadi va uni keyingi bosqichga o'tqazadi va ong o'zida kechayotgan jarayonlarga ko'lam berish uchun tildan foydalanadi.

GPT mashinaviy o'rganish falsafasi empirizm g'oyasiga asoslanadi ya'ni GPT ga berilgan savollar uning uchun kuzatuv va tajriba vazifasini o'taydi. Uning ontologiyasi esa yuqorida keltirilganidek fizikalistik nuqtai nazarga yaqin, barcha tushunchalar bir - biriga nisbatan sababiy aloqador shuningdek matn va ta'riflar reduksionistik tabiatga ega.

Uning xolistik matn generatsiyasi insonning yaxlit tarzda fikrlashidan katta farq qiladi chunki GPT da ko'lam chegaralangan. Lekin shunga qaramay GPT boshqa sun'iy inetllect tizimlaridan matnlarni aloxida emas balki yaxlit tarzda qabul qiladi va qayta ishlaydi. Ya'ni "GPT

alohida soʻz yoki iborani koʻrib chiqmasdan ushbu konteksni yoki maʼnosini koʻrib chiqib maʼlumotga ishlov beradi bu GPT ga kiritilgan maʼlumotlarga izchil va konteksga mos keladigan javoblarni berishga imkon beradi”[6].

Bilish masalasi GPT kabi kognitiv agent dasturlarida insonnikidan farq qiladi masalan GPT da bilish xarakat yoki murojaat orqali amalga ohsa, inson bilish uchun xarakat qiladi, yaʼni insonning dastlabki xarakatlari nomaʼlum tushuncha yoki narsani bilish, zondlash uchun amalga oshadi. Yaʼni inson tafakkuri xarakatlar va maʼlum bir faoliyat orqali bilsa, GPT bilim orqali xarakat qiladi yoki faoliyatni amalga oshiradi. Inson uchun fatal algoritm shart emas, inson baʼzida maqsadsiz ham xarakat qilishi mumkin. Dasturiy taʼminot uchun esa tugallangan tizim zarur.

Ontologik koordinatalar tizimi ham ikki soxa uchun yuqoridagi kabi ahamiyat kasb etadi. Insonning ontologik koordinatalar tizimi din, fan, mif va ezoterika orqali shakllanishi mumkin, biroq algoritmik tizimlar tarkibi kauzal boʻlgan fizikalistik tizimga yaqin. Yana bir ahamiyatli jixati shundaki GPT moduli abstrakt tasavvur va dasturlanmaydigan mohiyat haqida maʼlumot berganda, u ushbu tushunchalarni tahlil qilib koʻrmaydi va mazmun ham unga begona. Dasturiy algoritm ularni matn koʻrinishidagi oʻzgaruvchilar sifatida baxolaydi va optimal protseduralarga koʻra boshqa matnlar bilan bogʻlaydi.

Matn bilan bogʻliq boʻlgan lekin inson va dasturiy algoritmlarda farqlanadigan yana bir jixat mavjud-ki ular bir – biridan tubdan farq qiladi. Masalan ikkita kontseptual jihatdan nomaʼlum mavhumlikni birlashtirish qiyin vazifa xisoblanadi, chunki ular orasidagi qanday umumiy xususiyatlar va munosabatlarni ajratish mumkinligini aniqlash juda murakkab. Dasturiy platformalar ularni analogiya va aloqalar yoki umumiy jixatlarni xisobga olib bajaradi. Lekin bulardan farqli ravishda inson ongida ikki nomaʼlum konteks tasodifiy jixatdan solishtirilishi mumkin. Bu kompyuter dasturiy tizimida birinchidan barcha randomlarni solishtirish imkoni yoʻqligi bilan, ikkinchidan agar dasturlash mumkin boʻlsa ham random funksiyasi ham dasturlarda insonlardagi tasodif kabi mutlaqlikka davogarlik qila olmaydi. GPT dagi tasodifiylik ham sababiy tasodifiylik xisoblanadi. Umumiy xolda shuni aytish mumkin-ki ikki tasodifiy konteks bir – biri bilan sababiy bogʻlanmagan xolda solishtirilishidan kelib chiqadigan bilim yoki yangilik dasturlanishi inson tomonidan amalga oshirilishi mumkin boʻlgan puxta tahlil va insoniy ijod orqali amalga oshishi mumkin.

Xulosalar

Xulosa qilib shuni aytish mumkin-ki, GPT konteks, til, maʼno, nutq, matnlarni tushunish muammolarni hal qilishda asosiy vosita vazifasini bajarishi mumkin. GPT boshqa SI tizimlaridan shunisi bilan farq qiladiki, u inson bilan muloqotga kirishadi va suhbatni davom ettiradi, eslab qolingan maʼlumotlarga koʻra suxbatni ragʻbatlantiradi. Undagi suxbat jarayoni oldindan dasturlanmagan, u oʻzida mavjud algortimga muvofiq optimal protseduralarni tanlaydi va u suxbat jarayonida “ongli shaxs” effektini beradi. Uning yana bir ahamiyatli jixati shundaki u suxbat jarayonida ham oʻrganib boradi va oʻzining bazasini shakllantirib boyitib boradi. Aloqa va suxbat sifatini oshirish uchun katta xajmli maʼlumotlar bazasidan foydalanadi. GPT neyrotarmogʻi matn, ilmiy ish va rejalar tuzishda katta imkoniyatlarga ega va bundan bugungi kunda koʻplab olimlar foydalanishmoqda. Ilmiy ish yoki katta xajmagi tadqiqotlarni boshlash uchun olimlar dastlab koʻplab qiyinchiliklarga duch kelishadi, asosan reja tuzishda, GPT sunʼiy intellekt tizimi esa bugungacha maʼlum boʻlgan bilimlar asosida tushunchalarni oʻrganish uchun rejalar tuzish, ilmiy ishlar yozish va ilmiy ish uchun zamonaviy tadqiqot

natijalarini berish mumkin. Kelajakda GPT matn va uning ustida ishlash, e'lon berish, web sahifalarni yuritish, xujjatlarni qabul qilish, OAV va eng asosiysi yagona ma'lumotlar bazasi vazifasini bajarishi mumkin.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Roose, Kevin (5 December 2022). "The Brilliance and Weirdness of ChatGPT". The New York Times. Archived from the original on January 18, 2023. 14 – bet
2. <https://www.reuters.com/legal/transactional/openai-backed-startup-brings-chatbot-technology-first-major-law-firm-2023-02-15/>
3. Berilgan savollarga <https://chat.openai.com/chat> sahifasi orqali javoblar olindi va ushbu sahifa arxitekturasi "OpenAI GPT 3" moduli orqali shakllantirilgan. <https://chat.openai.com/chat>
4. ChatGpt ga savol berishda dastur tomonidan, berilgan savollar aniqroq tushunilishi uchun, dasturlash tiliga yaqin bo'lgan ingliz tilidan foydalanildi.
5. Общество и синергетика: учебно-методическое пособие / сост.: Г. М. Нажмудинов, А. А. Власова; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. — Ярославль: ЯрГУ, 2018. — 36 с. (8 – bet)
6. <https://chat.openai.com/chat/5e333e08-1de5-4783-aa3d-144e28199d7e> [Can GPT think holistically??]answer to question by GPT (GPT ga berilgan savol uchun javobdan olindi)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).